

KÖRNYEZETTUDATOS ÉLETMÓD A SZEGEDI EGYETEMISTÁK KÖRÉBEN

Jelige : fapapucs

Tartalom

TÉMABEMUTATÁS, KUTATÁSI MOTIVÁCIÓ, KÉRDÉSFELTEVÉSEK.....	2
A környezettudatosság kérdése, mint a kutatás kulcsfogalma.....	2
FORRÁSOK, MÓDSZEREK	4
Akcióantropológia és az alkalmazott antropológia lehetséges szempontjai a kutatásban.....	4
Kutatás közben előforduló nehézségek.....	8
KÖRNYEZETTUDATOSSÁG - A MINTAVÉTEL SZEMPONTJAI ÉS RÉSZEREDMÉNYEI	9
Mindenki számára mást jelent a környezettudatos életmód	9
KÖRNYEZETTUDATOS ÉLETMÓD GYAKORLATI MEGVALÓSULÁSA	10
Hogyan kezdték el?	10
Termelés	11
Vásárlási szokások.....	12
Túlcsomagolás.....	13
Fair trade	13
Étkezési szokások	13
Újra felhasználás	15
Tájékoztatói források.....	15
SZEGED MINT KÖRNYEZETTUDATOS VÁROS	16
ÖSSZEGZÉS	18
Felhasznált linkek.....	22
Felhasznált irodalom.....	23

*„Soha eddig nem volt ilyen kevés időnk arra, hogy ilyen sok
mindent megtegyünk.”*

/ Franklin Roosevelt /¹

TÉMABEMUTATÁS, KUTATÁSI MOTIVÁCIÓ, KÉRDÉSFELTEVÉSEK

Dolgozatom témájául a Szegeden élő, magukat környezettudatosnak tartó² egyetemisták életmódjának bemutatását választottam. Egyrészt azért, mert a környezetvédelem, környezettudatosság napjainkban egyre fontosabbá kezd válni, másrészt jómagam is törekszem erre az életmódra, így nagyfokú érdeklődés alakult ki részemről a téma iránt. Kiemelt fontosságú, hogy a 21. században foglalkozzunk egy olyan téma vizsgálatával, mint a környezettudatosság.³⁴

A környezettudatosság kérdése, mint a kutatás kulcsfogalma

A környezettudatosság fogalmának rendkívül sok és sokféle definíciója létezik, közülük az alábbi találtam a legmegfelelőbbnek:

„Az egyén vagy a szervezet felelős és aktív szerepvállalásán alapul a környezeti problémák megoldásával kapcsolatosan. A környezet tágabb értelmezése szerint a természeti környezeten túl ideértve a társadalmi viszonyokat és a gazdasági érdekeket is, a környezettudatosság a fenntarthatóság megvalósítását megalapozó magatartásforma.”⁵

Magának a környezettudatosságnak egy külön fejezetet szenteltem, de úgy éreztem fontos tisztáznom azt a fogalmat, mely köré az egész dolgozatom szerveződik.

Sok kérdés felmerült bennem az adatgyűjtés megkezdése előtt, a legfontosabb kutatási kérdéseim a következők voltak: A vizsgált egyetemisták környezettudatos gondolkodásának

¹ Idézi: MÓNUS 2020., 1.

² Ezen jellege alapján jelentkeztek az egyetemisták interjúra, és ez alapján töltötték ki a kérdőívet. Ha már valaki egy kicsit is környezettudatosnak érzi magát felhívással hirdetem az interjú-és a kitöltési lehetőséget.

³ NAGY, 2018, 45.

⁴ KOVÁCS, 2007, 66.

⁵ Report of the Symposium on Sustainable Consumption (Oslo: Norwegian Ministry of the Environment, 1994).

kialakulásában milyen mértékben játszik szerepet a szülői, nagyszülői minta, és mennyire önálló érdeklődés hatására alakult ki ez az életmód náluk? Az adatközlők környezettudatos életmódjának kezdete milyen mértékben köthető Szegedre költözésükhöz? Valamint, hogy milyen lehetőségeket nyújt Szeged az itt tanuló egyetemistáknak a környezettudatos életmódhoz? Ezekre a kérdésekre keresem legfőképp a választ kutatásomban.

„A természettel való együttműködés az ember legrégebbi öröksége.”⁶

Célkitűzéseimnek ez a dolgozat csak egy részeleme, a jövőben, valószínűleg egy mesterszakos szakdolgozat keretében szeretnék tovább kutatni, megvizsgálni, hogy a ma környezettudatos cselekedetek, gyakorlatok hogyan viszonyulnak az egykori paraszti életmódot folytatók szokásaihoz. Van-e közöttük átörökítődés, hasonlóság. Babai Dániel szerint is ez a téma „ősrégi, de nagyon új.”⁷ Fontosnak tartom ezen jövőbeli kutatás értelmezési keretének szempontjából megemlíteni a párhuzamos különidejűség fogalmát, melyet Hermann Bausinger definiált Ernst Bloch alapján⁸ mint „*eltérő, különböző történeti erőtegyezők által meghatározott elemek egyidejűsége*”⁹ Kutatásomat tekintve azért fontos ezt a fogalmat kiemelni, mivel a paraszti kultúra praktikus, spórolás céljából gyakorolt szokásai véleményem szerint hasonlóságot mutatnak a 21. századi környezettudatosság céljából gyakorolt szokásokkal.

Kíváncsi vagyok, hogy a mai fiatal generáció mennyire van tisztában azzal, hogy honnan származnak, milyen cselekedetekben gyökereznek környezettudatos szokásaik. Az a feltételezésem, hogy valamilyen szinten ezek nem újkeletű, csupán egyszer már elfelejtett, és manapság újra visszahozott cselekvések, melyeket a paraszti kultúrában egyáltalán nem környezettudatosság, sokkal inkább praktikusság miatt gyakoroltak.

Emellett kíváncsi lennék, hogy ezen szokások közül, gondolok itt például a komposztálásra, ruhavarrásra, kötésre, vagy éppen a vászonszatyrok használatára inkább átörökítődtek az idősebb korosztálytól a fiatalabb generációknak, vagy pedig ez az egész környezettudatos mozgalom egy újratanult dolog? Céлом a jövőben a kutatás folytatása és ezen kérdések megválaszolása.

Az a feltételezésem, hogy a paraszti tudás generációk közötti átörökítődése a műanyag terjedésével megszakadt, ma kezd újra jobban elterjedni, de már teljesen más indítatásból

⁶ ANDRÁSFALVY 2008.

⁷ BABAI et al. 2014, 7.

⁸ BALOGH et al. 2021, 112.

⁹ BAUSINGER 1989, 25.

teszik az emberek azt, amit tesznek. A fiatalabb korosztály (középiskolások, egyetemisták) már sokkal nyitottabbak a környezettudatosságra mint szüleik, nagyszüleik.¹⁰

FORRÁSOK, MÓDSZEREK

A kutatás során legfőbb módszereim az interjúzás és a kérdőíves módszer voltak. Számszerűsítve 29 egyetemistát sikerült elérnem, ebből 11 fővel személyesen is készítettem interjút. 18-25 éves korosztály. 78,6%-uk nő, 14,3%-uk férfi, 7,1%-uk pedig az egyéb lehetőséget választotta. A minta nagy részét középiskolai végzettségű, egyetemi tanulmányaikat jelenleg folytató diákok képezik.

Jövőbeli kutatásaim során szeretnék az egyetemista adatközlőim szüleivel, nagyszüleivel is interjút készíteni, hogy szélesebb spektrumban tudjam vizsgálni az átörökítődés folyamatát.

Forrásaim nagyrészt az interjúk, és a kérdőív alapján lejegyzett adatok, szakirodalmat tekintve, a téma újszerűsége miatt számos online forrásom van. Különböző részművekhez használtam könyveket, oktatási segédleteket, folyóiratcikkeket, blogbejegyzéseket, híreket is. A téma globális mivoltából kifolyólag elengedhetetlen volt, hogy idegen nyelvű forrásokat is beemeljek a szakirodalom közé.

Az akcióantropológia és az alkalmazott antropológia lehetséges szempontjai a kutatásban

„Az alkalmazott antropológia tulajdonképpen azt jelenti, hogy az empirikus anyagból nyert tudást nemcsak elméleti összefüggések feltárására használjuk fel, hanem a gyakorlatban is kamatoztatjuk hazai vagy nemzetközi (kulturaközi) programokban, a segélynyújtásban, prevenciós projektekben, a klinikai gyakorlatban, oktatási programokban (jellemzően Európán kívüli területeken) stb”¹¹

¹⁰ KOVÁCS 2007, 67

¹¹ KISDI 2018

Az akcióantropológia, vagy részvételi akciókutatás¹² abban tér el az alkalmazott antropológiától, hogy míg előbbinél a kutatót szó szerint alkalmazzák, addig utóbbinál a kutató saját maga, önként megy terepre.

Újítás volt az akcióantropológia részéről, hogy az antropológus nem tekintette magát felsőbbrendűnek a megfigyelttekkel, hanem egy adott probléma megoldásának érdekében önként látogat el a vizsgálandó közösségbe, és azzal együtt, közösen próbálja megoldani a problémát mind lokális mind globális szempontból nézve.¹³

„Még, ha a világot nem is válthatjuk meg, annak egyes igazságtalanságait s jogtalanságait talán helyrehozhatjuk, ha kitartóan és hozzáértőként harcolunk.”¹⁴

	Részvételi kutatás	Hagyományos kutatás
Miért folyik a kutatás?	Megértés és cselekvés A helyi érintettekért (közösségért) (és intézményi, személyes és szakmai érdeklődés kielégítéséért)	Megértés, esetleges későbbi cselekvéssel
Kiért folyik a kutatás?	Intézményi, személyes és szakmai érdeklődés kielégítéséért	
Kinek a tudása számít?	Helyi érintettek, kutatók	Kutatók
Mi befolyásolja a témák kiválasztását?	A helyi prioritások (és a finanszírozó prioritásai, intézményi forgatókönyvek, szakmai érdekek)	Finanszírozó prioritásai, intézményi forgatókönyvek, szakmai érdekek
Minek az érdekében választják meg a módszertant?	Képessé tétel, közös tanulás, társadalomtudományi	Diszciplináris hagyományok, „objektivitás” és

¹² MÁLOVICS 2020, 88.

¹³ TAX 1975, 438.

¹⁴ HARASZTI 2005, 225.

	kutatásmódszer- tani szempontok	„igazság”
Ki vesz részt a kutatásban?		
Probléma azonosítása	Helyi emberek, kutatók	Kutatók
Adatgyűjtés	Helyi emberek, kutatók	Kutatók, kutatási segéderők
Értelmezés	Helyi koncepciók és keretek és diszciplináris fogalmak és keretrendszerek	Diszciplináris fogalmak, keretrendszerek
Elemzés	Helyi emberek, kutatók	Kutatók
Az eredmények prezentálása	Helyben elérhető és hasznos, illet- ve a kutatók által más kutatóknak vagy a finanszírozónak	A kutatók által más kutatók- nak vagy a finanszírozónak
Az eredményeken alapuló akció	A folyamat lényeges eleme	Elkülönült és lehet, hogy be sem következik
Ki cselekszik?	A helyi emberek külső segítséggel vagy anélkül	Külső ügynökségek (esetle- gesen)
Ki birtokolja az eredményeket?	Megosztva	Kutatók
Min van a hangsúly?	Folyamat és kimenetek	Kimenetek

Málovics et al. 2016, 188.

A következő bekezdésben reflektálok a táblázatban megtalálható adatokra a saját kutatásommal kapcsolatban.

A kutatás célja véleményem szerint egyezik a táblázatban található célokkal a téma megértéséért és cselekvésért a témával kapcsolatban. Hogy kiért folyik a kutatás? Intézményi érdeklődés kielégítése jelenleg nem célom, annál inkább személyes és közösségi érdeklődés kielégítéséért. Mivel olyan emberekkel készítettem interjút, akik önmagukat környezettudatosnak vallják, így elmondható, hogy az ő véleményük is számít az én kutatói véleményem mellett. Fontosnak is tartom, hogy az adatközlők véleménye szó szerint is megjelenjen a dolgozatomban. A témák kiválasztását úgy gondolom befolyásolják a helyi

prioritások is a szakmai érdekek mellett, hiszen az adatközlőim számára prioritást élvez a környezettudatosság, környezettudatos életmód. Arra a kérdésre, hogy ki vesz részt a kutatásban, ismét azt a választ kell adjam, hogy az adatközlők és a kutató is önmagában, bár véleményem szerint nem azonos mértékben. A kérdezett személyek is megoldást keresnek bizonyos problémákra, viszont magát a kutatást a kutató, azaz én végzem. Ennek ellenére magát a problémát, jelen esetben a klímaválságot az adatközlőim is azonosították. Adatgyűjtést jelen esetben egyedül végeztem, de személyes beszélgetések során, valamint kérdőíves módszerrel. A kutatás értelmezését és elemzését szándékomban áll megosztani a vizsgált személyekkel. Már a kutatás megkezdése előtt ezt terveztem, de az adatközlőim is érdeklődtek a későbbi eredmények iránt. Az eredményeken alapuló akció egyértelműen a kutatás lényege, hiszen célom, hogy a vizsgált egyetemista csoport szemét még jobban felnyissam, hogy megkérdőjelezzék magukban: Valóban környezettudatos vagyok? Valóban megteszek mindent, amit tudok? Emellett a jövőbeli kutatásaim során szeretnék magukat nem környezettudatosnak valló személyekkel is kapcsolatot létesíteni, interjút készíteni, hogy felhívjam a figyelmüket a téma fontosságára. Min van a hangsúly? A kutatásomban egyértelműen a folyamaton is nagy hangsúly van, hiszen nem lehet valaki egyik napról a másikra környezettudatos, ez egy hosszú folyamat¹⁵, melynek lépcsőfokain mindenkinek a sajátos módján kell végigmenni.

Van néhány olyan részterület, ahol az alkalmazott antropológus inkább az akcióantropológia határát súrolja. Ezeket a részterületeket 1986-ban John van Willigen fejtette ki. Az antropológusok így dolgozhatnak politikakutatóként, itt a kutató kultúrával kapcsolatos információkkal szolgál egy politikai döntés meghozatalához. Értékelőként azt vizsgálja, hogy egy adott program az érintett népcsoport körében hatékony volt-e, és ha igen, akkor mennyire. Hatásfelbecsülőként az antropológus felméri, megjósolja milyen hatással lesz egy adott program a célcsoport kulturális életére. Kutatáselemző munkája során kutatási eredményeket értelmez kulturális szempontból. Szükséglet-felbecsülést is végeznek, felmérik, mi szükséges egy adott program megvalósításához. Oktatóként nagy szükség van rájuk, amikor egy szakmai csoport idegen kultúrájú közösségbe megy ki dolgozni. Szakavatott tanúként akkor működnek közre, ha kulturális különbségek megmagyarázására van szükség egy büntető eljárás során.

¹⁵ KOVÁCS 2007, 66.

„Ha például egy felnőtt férfit azzal vádolnak, hogy egy gyermeket bántalmazott, amikor valamilyen beavatási rítust végzett el. Ha az adott országban ez így is bűncselekménynek számít, akkor ezen alapjaiban nem lehet változtatni, de módosíthatja az ítéletet.”¹⁶

Egy antropológus egyszerre több szerepet is betölthet a fentiekből, nem zárják ki egymást.

A kutatás közben előforduló nehézségek

Nehéz volt a kutatói szerepben elhelyezkednem, hiszen saját magam környezettudatos magatartásomból fakadóan sokszor képes vagyok aktivistaként viselkedni, ha szóba kerül a téma. Vegánként nehezemre esett olvasni, vagy éppen hallgatni a húsevés mellett szóló válaszokat is, de interjúkészítés közben igyekeztem a lehető legtoleránsabban kezelni a helyzetet.

Ahogy néhány emberrel beszélgettem, felmerültek olyan kérdések, problémák, amiket elmondásuk szerint az interjút követően már máshogyan láttak az adatközlők, úgy éreztem felnyitottam a szemüket egy olyan problémával kapcsolatban, amivel addig még nem foglalkoztak, nem figyeltek oda rá. Véleményem szerint ebben rejlik az én akcióim lényege. Közösén beszéltünk a problémáról és kerestük rá a megoldást. Emellett volt olyan, amikor én is olyan információkkal gazdagodtam, amikkel kapcsolatban az enyéim addig tévesek voltak.

„- Amikor jobban beleástam magam, és jobban mérnökként gondolkodtam, akkor sok mindenről leesett, hogy igazából kevésbé számít, mondjuk, hogy a telefontöltőt kihúzzom-e éjszakára a konnektorból amikor nem töltök telefont, mert az igazából inkább egy gesztus, és valójában ahogy számolgattam, igazából nem ér semmit. Ha egész életemben bedugva hagyom a telefontöltőt akkor is olyan egy-két órányi villanyhasználatot veszítek.

- Ezt így kiszámoltad?

- Körülbelül igen. „,

Az előbbiekre reflektálva szükséges leírnom, hogy azáltal, hogy tanácsot adtam, hogy felnyitottam az adatközlőim szemét néhány dologgal kapcsolatban, megjelent a kutató és a kutatottak közötti egymásra hatás. Kutatóként hatottam a terepre, valamint megfigyelhető volt olyan is, mikor az adatközlők adtak nekem tanácsokat. Úgy gondolom, ez a kutatás jellegéből fakadóan nem feltétlenül probléma.

¹⁶ KISDI 2018

A kérdőív elemzése és a dolgozatírás elkezdése közben rengeteg további kérdés merült fel bennem, amit meg lehetett volna kérdezni a vizsgált egyetemistáktól, ezért is gondolom úgy, hogy ez még nem egy befejezett kutatás, hanem egy nagy egésznek a része.

KÖRNYEZETTUDATOSSÁG - A MINTAVÉTEL SZEMPONTJAI ÉS RÉSZEREDMÉNYEI

Nagy Szabolcs szerint, a környezettudatos cselekedetek különböző szintekre tagolódnak, az első lépés ahhoz, hogy környezettudatosabb fogyasztók legyünk, a hagyományos termékek fogyasztásának csökkentése, ezt követi ezen termékekről való részleges lemondás, hiszen itt már a fogyasztónak saját kényelméről is le kell mondania. A teljes lemondás nagyon ritkának számít. A legkörnyezettudatosabb gondolkodásra pedig a már eleve környezettudatos termékek vásárlása utal.^{17, 18}

A fenntarthatóság fogalmával már közel húsz éve foglalkozik vele a tudomány. A fenntartható fogyasztás fogalmát először az 1992-es Riói Konferencián elfogadott AGENDA 21 dokumentumban említik, a fenntartható fejlődés egyik lényegi elemének tekinti.

„Olyan „fogyasztási minta”, amely nem a jövő generációk költségére történik”¹⁹

Mindenki számára mást jelent a környezettudatos életmód

A környezettudatosság egy olyan fogalom, ami nagyon sokrétű, rengeteg ága, résztémája létezik és általában mindenki máshogyan definiálja. Ez az összegyűjtött adataimra is jellemző. Mindenkinek mást jelent környezettudatosnak lenni. Volt olyan, aki számára a szelektív hulladékgyűjtést jelenti, olyan, aki a pazarlás elkerülését és a hulladékmentességet tartja fontosnak, és olyan személlyel is beszéltem, aki életének legfontosabb hivatásának tekinti a környezettudatosságot.

„A mindennapjaim során gondolok a közvetlen környezetemre és az egész bolygóra, annak jelenlegi és jövőbeli állapotára. Nem folyatom a csapvizet feleslegesen, csak ott ég a villany, ahol szükségem is van rá, nem fogyasztok húst, szelektíven gyűjtök, gyalog vagy tömegközlekedéssel járok mindenhol stb.”²⁰

¹⁷ NAGY 2018, 46

¹⁸ VALKÓ 2003, 34

¹⁹ VALKÓ 2003, 9.

²⁰ Kérdőív részlet 21-25 éves férfi

„Gondoskodás, takarékoság, elővigyázatosság, védelem, biztonság”²¹

„Vigyázunk bolygónkra, egymásra, s gondolunk nem csak a mára, de a jövőre is, a jövő nemzedékeire, jelenleg az egyik legfontosabb, ha nem A legfontosabb dolog az életünkben a környezettudatosság.”²²

A KÖRNYEZETTUDATOS ÉLETMÓD GYAKORLATI MEGVALÓSULÁSA

A következőkben kitérnék arra, hogy mégis mi az, amit adatközlőim ténylegesen tesznek környezetükért. Kitérnék a motivációjukra, hogy mégis honnan, minek hatására alakult ki a környezettudatos gondolkodás náluk. Segített-e nekik bárki a környezettudatosság felé vezető útjuk során, ha igen, akkor kicsoda?

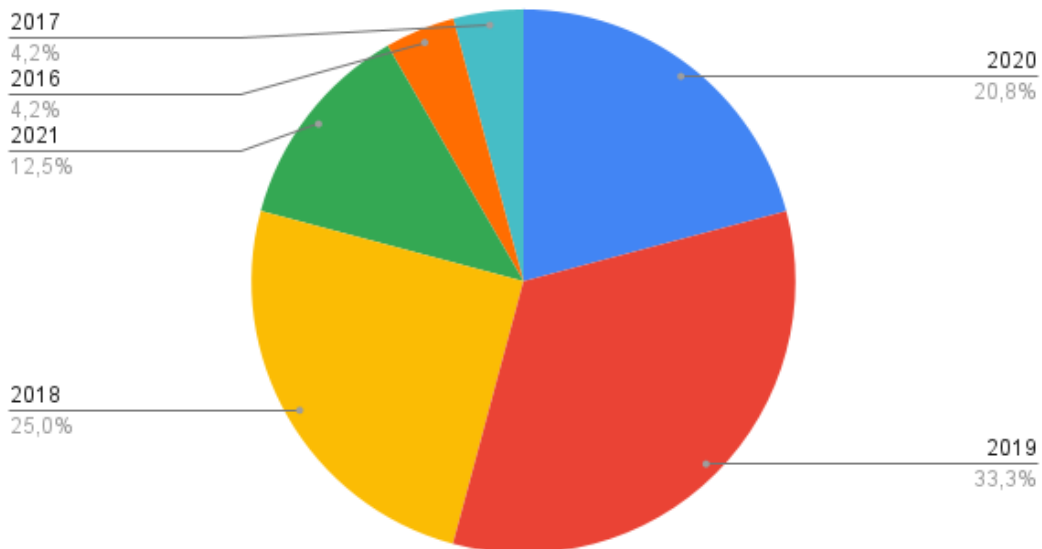
Hogyan kezdték el?

Az adott válaszokat vizsgálva rendkívül változatos eredmények születtek. Legtöbben a közösségi médián keresztül találkoztak a környezettudatos, vagy a zero waste azaz hulladékmentes életmód fogalmával. Általánosságban 2018-2019 óta folytatnak ilyen életmódot, nagyjából ez az az időszak, amikor Magyarországon is kezdett elterjedni, divattá válni a környezettudatos és a hulladékmentes szemlélet.

²¹ Kérdőív részlet 21-25 éves nő

²² Kérdőív részlet 21-25 éves nő

Mióta folytat ilyen életmódot?

A hulladékmentes életmód a túlfogyasztás elkerülésének egyik alternatívája, mely már 2007 óta létezik, "feltalálója" Bea Johnson, szerinte a zero waste filozófiája felelősségteljesebb gondolkodásra sarkalló szokásokon alapul. Öt alapelvet emel ki, melyek különösen fontosak egy hulladékmentes háztartás vezetéséhez. Ezek a következők:

1. Visszautasítás
2. Csökkentés
3. Újrahasználat
4. Újrahasznosítás
5. Komposztálás

Az alapelvek szerint vissza kell utasítanunk azokat a dolgokat, amikre igazából nincs is szükségünk, csökkentenünk kell azoknak a mennyiségét, amikre szükségünk van, újrahasználnunk, amit lehet, újrahasznosítanunk amit lehet, és komposztálnunk a növényi hulladékokat.²³ Így elkerülhetjük, hogy egyre több szemét kerüljön hulladéklerakókba.²⁴

Termelés

A kérdőív és az interjúk alapján az rajzolódott ki, hogy a vizsgált személyek előnyben részesítik a saját maguk által megtermelt élelmiszereket. 65,5%-uk rendelkezik kerttel vagy konyhakerttel. Nagyrészt fűszernövényeket, paradicsomot, paprikát, hagymát, cukkinit

²³ JOHNSON 2013, 30.

²⁴ JOHNSON 2013, 31.

termesztenek, néhányuknak gyümölcsfái is vannak otthon. A termelés mellett kérdéseimben kitértem a komposztálásra is. A szegedi egyetemisták nagy része vagy albérletben, vagy kollégiumban lakik, így nem igazán van lehetőségük a komposztálásra. Ennek ellenére 44%-uk komposztál, 31%-uk pedig a „komposztálna, de nincs rá lehetőség” opciót választotta a kérdőív kitöltése során.

Vásárlási szokások

*„A környezet iránti felelősség nemcsak a termelő, hanem a fogyasztó oldaláról is megközelíthető.”*²⁵ Írja a fenntarthatósági füzetek. Jelen tanulmányban a termelői oldalra nem célozom kitérni, inkább a fogyasztást vizsgáltam, hiszen adatközlőim is nagyrészt a fogyasztói oldalon állnak. A környezettudatos, és tudatos vásárlással már rengeteg cikk és tanulmány foglalkozott, egy külön ezzel a céllal létrehozott weblap is létezik, ez a tudatosvasarlok.hu.

A kérdőívemben és az interjúk során háromféle terméktípus vásárlását vizsgáltam a ruha- az élelmiszer- és az elektronikai cikkek vásárlásának szokásait. A ruhavásárlási szokásaikat vizsgálva szépen kirajzolódik, hogy szinte mindegyikük odafigyel arra, hogy ne vásároljon fast fashion márkájú ruhákat. Inkább a használtruha üzleteket részesítik előnyben. Élelmiszervásárlási szokásaikat nézve a legtöbben szupermarketben vásárolnak, időhiány vagy a helyi piac messzesége miatt, viszont még így is sokan vannak, akik piacra is járnak. %-uk pedig rendszeresen jár csomagolásmentes boltba. A csomagolásmentes boltok olyan üzletek, ahol saját tárolókba tud magának szinte mindent megvenni az ember a mosószer-től a liszt-ig, a kakaópor-ig. Szegeden két csomagolásmentes bolt található, a Csipetke, és a TEBE hulladékmentes üzlet. Előbbi, korábban Csakamikell néven 2019 óta működik, 2021 óta pedig már az új nevén, tavaly óta új helyen, a szegedi piaccal szemben várja a vásárlókat. A bolt mellett idén kávézót is nyitottak, így–megfigyeléseim alapján– a hely egyre inkább a környezettudatos emberek szegedi találkozóhelyévé vált, egy csomóponttá az azonos gondolkodásúak számára.

Elektronikai cikkek vásárlása terén telefonszolgáltatótól (Telekom, Vodafone...) a vizsgált egyetemisták 34,4%-a, kisebb elektronikai szaküzletben 44,8%-uk, az online vásárlást ugyanannyian részesítik előnyben, mint a márkaboltokat (27,5%). Használtan csupán 17,24%-uk vásárol elektronikai cikkeket.

²⁵ SZIGETI én. 3

Túlsomagolás

Manapság a boltokban mindent csomagoltan veszünk. „*A csomagolás védi a terméket, tájékoztatja a fogyasztót, megkönnyíti a szállítást.*”²⁶ Ennek ellenére jócskán akad olyan termék, melyet a szükségesnél több műanyagba is becsomagolnak. Vannak olyan termékek, melyek csomagolása teljes mértékben felesleges. Hogy mit értek felesleges alatt?

Vegyük példának a műanyagba csomagolt gyümölcsöket és zöldségeket a szupermarketek polcain. Ezeknek rendelkeznek saját, külső burokkal, melynek célja pont ez, a védelem. Felesleges így bezacskóznunk például a répát, zöldséget, és a banánt is. Azzal, hogy elkerüljük például a csomagolási hulladékokat és inkább saját tárolóba, vagy vászonzsákban vásároljuk meg az olyan árucikkeket, melyek műanyag csomagolás nélkül is rendelkezésünkre állnak, már egyből sokat teszünk a bolygónkért.

Fair trade

„*A Fair Trade (FT) mozgalomnak az a fő célja, hogy a harmadik világ országaiban élő termelők méltányos árat és biztos jövedelmet kapjanak az áruikért.*”²⁷

Az első korai, fair trade termékeket árusító bolt 1958-ban nyílt meg az Egyesült Államokban. Az első hivatalos méltányosságot képviselő szervezet pedig 1964-ben jött létre.

A fairtrade kapcsán fontos megemlíteni az ún. „Trade Not Aid” azaz „Kereskedj, ne segélyezz” jelmondatot, mely felhívta a figyelmet arra, hogy azzal, hogy támogatjuk a fejlődő országok kisebb gazdaságait, többet érünk el, mint a segélyezéssel.²⁸

*A fair trade nem csupán anyagi értelemben segíti a kistermelőket: a pszichológiai hasznai legalább ilyen számottevőek. A legszegényebb országok csekély jövedelmű kistermelői úgy érezhetik, munkájukra, termékükre szükség van.*²⁹

Étkezési szokások

²⁶ SZIGETI én. 16.

²⁷ SZIGETI én. 5.

²⁸ [HTTPS://WWW.ECONOMICSHelp.ORG/BLOG/GLOSSARY/TRADE-NOT-AID/](https://www.economicshelp.org/blog/glossary/trade-not-aid/)

²⁸ [HTTPS://WEB.ARCHIVE.ORG/WEB/20081212161136/HTTP://TUDATOSVASARLO.HU/CIKKEK/504](https://web.archive.org/web/20081212161136/http://tudatosvasarlo.hu/cikkek/504)

Azzal, hogy odafigyelünk, mi kerüljön a tányérunkra, rengeteget tehetünk a bolygónkért. Először is, figyelembe kell venni, hogy milyen messziről érkezik az adott élelmiszer, és a szállítása mennyi károsanyag-kibocsátással jár környezettudatosabb, ha a helyi termelőket részesítjük előnyben, és szezonális, hazai zöldségeket, gyümölcsöket eszünk. Az állati eredetű termékek fogyasztásának csökkentésével is tehetünk környezetünkért.³⁰ Fél kg marhahús előállítása például 6000 liter vizet igényel.³¹ Ekkora mennyiségű vízzel egy ember körülbelül négy hónapig tud zuhanyozni. Ezzel ellentétben ugyanannyi lencse előállításához csupán 950 liter víz szükséges.³² A nagyipari állattartás és a tejipar használja a Föld ivóvízkészletének egyharmadát. Hogy ne csak vízfogyasztás szempontjából hozzak példákat, az amazonasi esőerdők pusztításáért 91%-ban a nagyipari állattartás tehet.³³ Mindenképpen fontos véleményem szerint, hogy csökkentsük ezen termékek fogyasztását. Azzal, hogy kevesebb ételt vásárolunk elvitelre, kevesebb szemetet termelünk, ami szintén környezetünk előnyére válik.

A megkérdezett egyetemisták 17,8%-a vagy vegetáriánus, vagy vegán, tehát egyáltalán nem eszik húst, a vegánok pedig tejtermékeket és tojást sem. Sokan vannak, (42,9%) akik csak heti 2-3 alkalommal esznek húst, viszont még mindig 39,3% a heti 4-5, vagy minden nap húst fogyasztók száma.

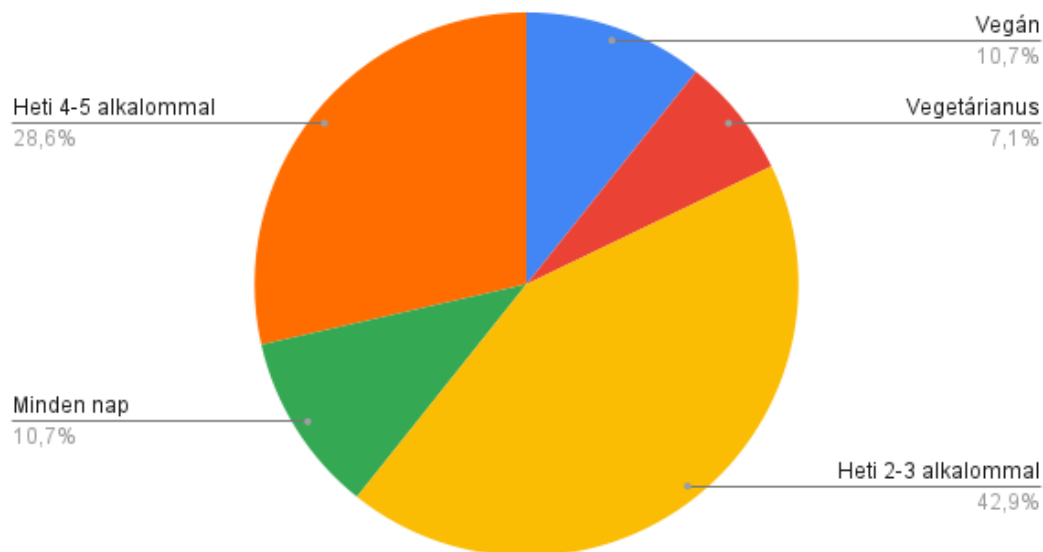
³⁰ VALKÓ 2003, 28.

³¹ [HTTPS://FOODTANK.COM/NEWS/2013/12/FOURTEEN-FOOD-RESOLUTIONS-TO-BRING-IN-THE-NEW-YEAR/](https://foodtank.com/news/2013/12/fourteen-food-resolutions-to-bring-in-the-new-year/)

³¹ [HTTPS://WWW.COWSPIRACY.COM/INFOGRAPHIC](https://www.cowspiracy.com/infographic)

³¹ <https://blog.wholesomeculture.com/meat-vs-beans-how-much-water-is-used-to-produce-different-types-of-protein/>

A következő darabszáma: Hányszor eszik húst egy héten?

Újra felhasználás

Ahogy a fentebb említett Bea Johnson is írja könyvében, fontos, hogy azokat a dolgainkat, amiket eredeti funkciójukra már nem tudunk használni mert elromlottak, eltörtek, elkorhadtak stb. használjuk újra, adjunk nekik új értelmet, új funkciót. A paraszti életmóddal való foglalkozás is pont emiatt ragadta meg a figyelmemet néprajzusként. A paraszti kultúrában semmit nem dobtak ki, mindennek volt második, majd harmadik élete a háztartásban. „*A takarékoság törvény volt mindenben, az élet legapróbb mozzanatát is átjárta, egy szál elhullajtott lucernát is felvettek*”³⁴

Tájékozódási források

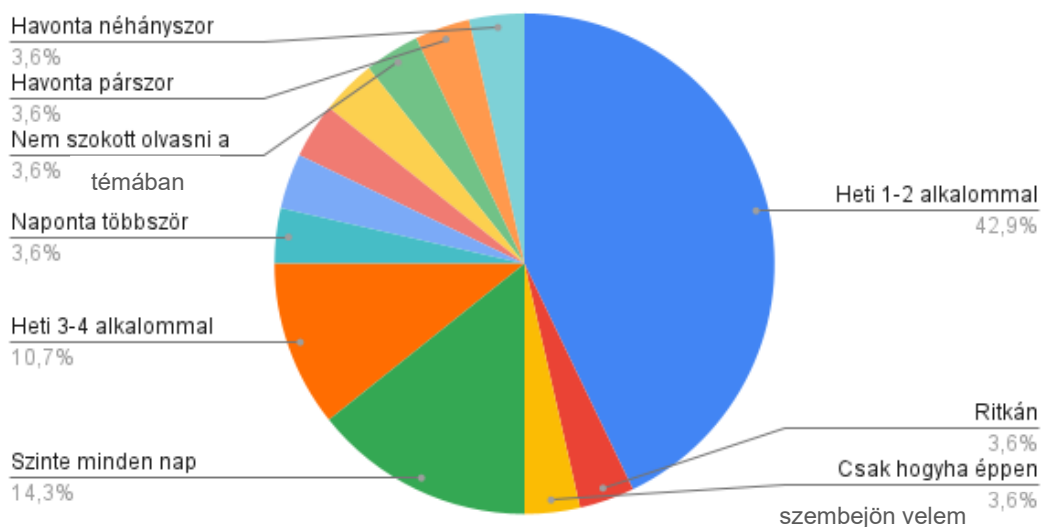
Manapság igen sokszínű a környezettudatossággal kapcsolatos információk listája. A 21. század egyik legaktuálisabb témájaként mindenhol szót ejtenek róla. A kérdőívemben többféle tájékozódási forrást megadtam lehetőségként, ezekből akár egyszerre többet is megjelölhetett a kitöltő. A lehetőségek a következők voltak: nem szokott olvasni a témában, cikkeket, blogbejegyzéseket olvas, könyveket olvas, közösségi médián influencerek posztjaiból tájékozódik, podcastokat hallgat, vagy videókat néz. A legtöbben (79,3%) a cikkeket, blogbejegyzéseket olvasnak leginkább, ezt követik népszerűség szerint 48%-os nézettséggel a közösségi média szereplőitől szerzett információk, ezután 44,8%-kal a videók következnek.

³⁴ VERES 1978, 385.

Könyveket a megkérdezettek 17,2%-a olvas a témában, míg podcastokat 13,8%-uk hallgat. Egyedül egy fő nem olvas környezettudatosság témában semmit, ő is azért, mert elmondása szerint már annyit olvasott, hogy mindent tud, ami az ő életmódjához szükséges.

A következő kérdésem a tájékozódás rendszerességére irányult, azt vizsgáltam, hogy milyen rendszeresen tájékozódnak a környezettudatosság témakörében. Heti 1-2 alkalommal, heti 3-4 alkalommal, szinte minden nap, és naponta többször voltak a választási lehetőségek. Ezt a kitöltők kiegészítették még további havonta, és havonta néhányszor lehetőséggel. A legnagyobb többség heti 1-2 alkalommal tájékozódik a témában (42,9%), Többen vannak, akik szinte minden nap (14,3%),

A következő darabszáma: Milyen gyakorisággal szokta ezeket olvasni?

SZEGED MINT KÖRNYEZETTUDATOS VÁROS

Az utolsó kutatási kérdésem arra irányult, hogy a Szegeden tanuló egyetemisták környezettudatos életmódjának kezdete milyen mértékben köthető Szegedre költözésükhöz és egyetemi tanulmányaik megkezdéséhez?

Először szeretnék szót ejteni arról, hogy mégis milyen lehetőségei vannak Szegeden egy a környezetét kímélni szándékozó embernek. Az utóbbi három évben rengeteg új bicikliút épült a városban. 2018 végére elkészült a Szeged–Sándorfalva-kerékpárút, 2019-ben a Tisza Lajos körút Petőfi Sándor sugárút és Boldogasszony sugárút közti szakasza, megépült a Tarján és

Algyő közti szakasz, és a kollégiumi úti szakasz is sikeresen megújult. Ezt követően Újszegeden 380 méter hosszú kerékpárutat építettek, Tarjánban és az Északi városrészben is újítások történtek. Tömegközlekedéssel szinte bárhova el tud jutni az ember, buszok, trolis és két villamosvonal is segítséget nyújt, valamint a város, mint azt már fentebb említettem, két csomagolásmentes bolttal is rendelkezik.

A témával kapcsolatban rendezett eseményekről szeretnék szólni a következő bekezdésben. 2022. márciusában az Állam- és Jogtudományi Kar Nemzetközi és Regionális Tanulmányok Intézete „Mérlegen a környezetvédelmi törekvések - eredmények és várható tendenciák a kihívások tükrében” címmel konferenciát rendezett.³⁵ Szeptemberben Környezetvédelem és kultúra a műemlék víztoronyban című városi program várta az érdeklődőket a Szent István téri víztorony árnyékában, ahol a programok mellett folyamatos filmvetítés folyt a tudatos vízhasználatról, szennyvízről.³⁶

„Egyszer volt, hogy valami random emberek szerveztek valami szemétszedést a Boszorkányszigeten, és arra elmentünk. Ennyi környezetvédelmi tevékenység történt Szegeden. Úgy nem nagyon tudok semmiről.”³⁷

A kérdőívben és az interjúk során is lehetőséget adtam a kitöltőknek, megkérdezetteknek, hogy kifejtsek, szerintük miben fejlődhetne még Szeged környezettudatosság terén. Az erre a kérdésre adott válaszokból szeretnék a következőkben egy párat hozni.

„A szmog még mindig óriási probléma Szegeden, ezzel érdemes lenne foglalkozni.”³⁸

„Úgy gondolom, hogy Szeged alkalmas a környezettudatos életvitelre, azonban biztos vagyok benne, hogy jobban lehetne ösztönözni az embereket a környezettudatosságra.”³⁹

³⁵ [HTTP://WWW.JURIS.U-SZEGED.HU/HIREK-ESEMENYEK/SZTE-AJTK-2022-APRILIS/KORNYEZETVEDELEMROL?OBJECTPARENTFOLDERID=26985](http://www.juris.u-szeged.hu/hirek-esemenyek/szte-ajtk-2022-aprilis/kornyezetvedelemrol?objectparentfolderid=26985)

³⁶ [HTTPS://WWW.SZEGEDIVIZMU.HU/UPLOADS/DOWNLOADS/KORNYEZETVEDELEM-ES-KULTURA-A-MUEMLEK-VIZTORONYBAN-SZEPTEMBER-16-17-18.PDF?FBCLID=IwAR2NWRVvSHLFKkMDwSQBVfADGmKMChwRUUrjXEA4Yo3EUT13xZ90PH4kwoQ](https://www.szegedivizmu.hu/uploads/downloads/kornyezetvedelem-es-kultura-a-muemlek-viztoronyban-szeptember-16-17-18.pdf?fbclid=IwAR2NWRVvSHLFKkMDwSQBVfADGmKMChwRUUrjXEA4Yo3EUT13xZ90PH4kwoQ)

³⁷ Interjúrészlet Sz.K. 22.

³⁸ Kérdőív részlet 21-25 éves, neméről nem nyilatkozott

³⁹ Kérdőív részlet 16-20 éves nő

"Legalább 1 vegán lehetőség mindenhova, teljesen vegán éttermek, közintézményekben (sulik, kórházak) vegán lehetőségek, valamint helyi kistermelőktől szerezzenek be mindent, amit lehet a közétkeztetéshez.

Ismeretterjesztés és emberek biztatása a növényi alapú étkezés irányába (pl. Legyen az az olcsóbb lehetőség).

Közösségi komposztálás (amit utána a környékbeli gazdák használhatnak a földjeiken).

Közösségi kertek, ahol annak aki szeretne, lehetne saját kis parcellája, és/vagy közterek (pl. Ovi udvar) az ott dolgozó/élő emberek alakíthassák minél barátságosabbra, s ezekre anyagi és esetleg szakmai támogatást biztosítani.

Beporzóbarát, és őshonos növények ültetése a városi kertekbe.

Olcsóbb tömegközlekedés.

A biciklihálózat ne csak egyes részein, hanem teljes hosszában legyen biztonságos.

Geotermikus energia nagyobb arányú használata, amennyire csak lehetséges.

A parkok minél inkább vonzóvá tétele, az emberek és az állatok számára is (pl. Rovarhotelek, bokorszint fejlesztése a madarak számára, stb).

Avarkupacok meghagyása minél több helyen (süniknek, más kisállatoknak), vagy ha nagyon muszáj, akkor azt legalább komposztálni szállítsák el.

Energiatakarékosság ne csak a rezsiárak miatt legyen, hanem maradjon hosszútávon is minimális.

Ivóutak, ahol az emberek feltölthetik a kulacsukat.

Támogatni vagy létrehozni egy szervezetet, aki összeszedi a nagy áruházaktól a közeli lejáratú élelmiszert, s abból nagy mennyiségben ingyenes étkezést biztosítanak a rászorulóknak. Szeretetládák fejlesztése." ⁴⁰

ÖSSZEGZÉS

Kutatási eredményeimet összegezve kitérnék a kutatási kérdéseim megválaszolására, következtetés levonására. Az első kérdésem úgy szólt, hogy „A vizsgált egyetemisták környezettudatos gondolkodásának kialakulásában milyen mértékben játszik szerepet a szülői, nagyszülői minta, és mennyire önálló érdeklődés hatására alakult ki ez az életmód náluk?,,

⁴⁰ Kérdőív részlet 21-25 éves nő

Az egyetemisták 41,4 %-a válaszolta azt, hogy a szülei is támogatták a környezettudatos életmódban, viszont csak 6,9% válaszolta csak a szüleit és más lehetőséget nem. Szintén 41,4% válaszolta azt, hogy a barátai segítették őt, 20,7% pedig a tanárait jelölte meg fő támogatóként. Ezt támasztom alá a következő interjúrészletekkel.

„- És mióta próbálsz így élni?

- 2019 óta. Ezt azért tudom ilyen nagyon szépen, mármint, hogy mindig is érdekelték az ilyen dolgok. Csak anyukám mindig azt mondta, hogy hülyeség. Aztán elköltöztem otthonról, és akkor így még próbáltam beszerezni Szegeden. „

„-De akkor egyetem előtt annyira nem volt jellemző még?

- Ott nagyon befolyással volt a környezet is, meg az, hogy a nem tudom, az életemben lévő felnőttek, akiknek akkor hatalmas nagy része jutottam. Azt mondták, hogy ez hülyeség. És nem lehet tenni semmit. ”⁴¹

„-És ebben segített-e valaki így otthon, vagy akár szüleid, nagyszüleid, barátaid?

- Hú, hát így a környezetemben, hát így egyáltalán nem. Így nagyon nem értették meg ezeket a dolgokat, meg alapból egy ilyen nagyon hát ilyen régimódi gondolkodású kisvárosból származok, úgyhogy így az emberek így nem nagyon foglalkoznak, mármint a környezetemben az emberek nem foglalkoztak ilyenekkel, hogy most akkor környezetvédelem, meg ilyenek, úgyhogy úgy nagyon nem volt senki, aki támogatott volna ezekben. ”⁴²

„-Inkább az volt, hogy nálunk ez nagyon ment otthon, hogyha valami nem jó, akkor javítsuk meg.

- Ja, akkor ez már otthonról jön?

- Igen, igen, tehát ez inkább otthonról jött, meg nem is nagyon értettem egyet azzal, hogy mondjuk feltétlenül mindent ki kellene dobni, és akkor újat kell helyette venni. És nem mondanám azt, hogy az is tudatos volt az elején, hogy én ezt így csinálom. Csak így szoktam meg. ”⁴³

⁴¹ Interjúrészlet D. L. 23

⁴² Interjúrészlet Sz. K. 22

⁴³ Interjúrészlet B. E. 25

„Az adatközlők környezettudatos életmódjának kezdete milyen mértékben köthető Szegedre költözésükhöz?” Ez volt a következő kérdésem. Nem mondható el teljes mértékben, csak 19,2%-uknak alakultak ki teljes mértékben Szegeden, de összességében mindenkinek gyarapodtak környezettudatos szokásai, elmondásuk szerint tudatosabban döntenek. Sokan itt kezdték el a vegán életmódot, mások elkezdtek tömegközlekedéssel járni autó helyett, felfedezték a csomagolásmentes boltokat, valamint társaikat is próbálják motiválni abban, hogy ők is tegyenek valamit a környezetükért. Ezek ellenére néhány negatív hozzászólás is született. Például, hogy ihatatlan a csapvíz, és hogy a kollégiumban nem lehet komposztálni.

„Mivel ihatatlan a csapvíz, muszáj műanyag palackozott vizet vennem „⁴⁴

A következőkben azt mutatom be, milyen eredmények születtek a „Milyen lehetőségeket nyújt Szeged az itt tanuló egyetemistáknak a környezettudatos életmódhoz?” kutatási kérdéssel kapcsolatban. A kérdőívben felkínált lehetőségek közül a bicikliutakat és a tömegközlekedés használatát nem volt olyan, aki ne jelölte volna be, viszont az a válaszokból szépen kirajzolódik, hogy a témával kapcsolatos rendezvények száma igen csekély. Ebből fakadóan sokkal nehezebb az azonos gondolkodású, azonos elveket valló szegedi lakosoknak, egyetemistáknak, egymással kapcsolatot létesíteni. Nem igazán van egy olyan közösség városi szinten, akik ismerik, segítik, biztatják egymást. Az alábbi interjú is ezt bizonyítja.

„Szegeden is elkezdtük szervezni, de hát a szegedi csapat, azt soha nem sikerült összehozni, hogy itt elég ember legyen arra, hogy ezeket rendszeresen meg tudjuk szervezni. Én is volt, hogy szerveztem és akkor csináltunk pár ilyen eseményt, de mindenki, aki valaha Szegeden megpróbálta szervezni a demonstrációkat, az kiégett, olyan nehéz volt összeszedni az embereket.”⁴⁵

Véleményem szerint, a kutatás akció jellegét úgy tudnám legnagyobb mértékben megvalósítani, ha a vizsgált egyetemistákat összefogásra, példamutatásra készíteném, és ezáltal megvalósulhatna egy szegedi összetartó és egymást segítő környezettudatos közösség, mely akár a város, és a témával kapcsolatos városi programok megvalósulására és bővítésére is tudna

⁴⁴ Kérdőív részlet 21-25 éves nő

⁴⁵ Interjúrészlet Sz.K. 22

hatni. A kutatásomat a jövőben mesterszakosként mindenképpen szeretném folytatni és további eredményeket elérni a környezettudatosság témájával kapcsolatban.

Felhasznált linkek

<http://www.juris.u-szeged.hu/hirek-esemenyek/szte-ajtk-2022-aprilis/kornyezetvedelemrol?objectParentFolderId=26985> (utoljára megnyitva: 2023. 01. 06.)

<https://blog.wholesomeculture.com/meat-vs-beans-how-much-water-is-used-to-produce-different-types-of-protein/> (utoljára megnyitva: 2023. 01. 06.)

<https://ecowian.com/HU/hulladek-nelkul-a-zero-waste-lifestyle-tortenete-i-resz/> (utoljára megnyitva: 2023. 01. 06.)

<https://foodtank.com/news/2013/12/fourteen-food-resolutions-to-bring-in-the-new-year/> (utoljára megnyitva: 2023. 01. 06.)

<https://iffegyessel.hu/hu/szoveg/fenntarthatosagi-fuzetek/3> (utoljára megnyitva: 2023. 01. 06.)

<https://masfelfok.hu/2022/03/23/klimasztrajk-hetkoznapi-takarekossag-kozott-generacios-elterese-kornyezettudatos-cselekves-magyarorszag/> (utoljára megnyitva: 2023. 01. 06.)

<https://szeged.hu/cikk/terkepen-a-szegedi-halozat-harom-ev-alatt-tobb-mint-tiz-kilometernyi-uj-kerekparut-epult> (utoljára megnyitva: 2023. 01. 06.)

<https://tudatosvasarlo.hu/> (utoljára megnyitva: 2023. 01. 06.)

<https://tudatosvasarlo.hu/10-lepes-fenntarthato-elelmiszerfogyasztas-fele/> (utoljára megnyitva: 2023. 01. 06.)

<https://web.archive.org/web/20081212161136/http://tudatosvasarlo.hu/cikkek/504> (utoljára megnyitva: 2023. 01. 06.)

<https://www.bbcgoodfood.com/howto/guide/facts-about-food-miles> (utoljára megnyitva: 2023. 01. 06.)

<https://www.cowspiracy.com/infographic> (utoljára megnyitva: 2023. 01. 06.)

<https://www.szegedivizmu.hu/uploads/downloads/Kornyezetvedelem-es-kultura-a-muemlek-viztoronyban-szeptember-16-17-18.pdf?fbclid=IwAR2nWRVvSHIFKkmdwSQBVfadGmKMChwruUrjXEa4yo3EUT13xZ90ph4kwoQ> (utoljára megnyitva: 2023. 01. 06.)

Felhasznált irodalom

BABAI Dániel et al.

- 2014 „*Ahogy gondolzza, úgy veszi hasznát*” *Hagyományos ökológiai tudás és gazdálkodás Gyimesben.* (MTA Bölcsészstudományi Kutatóközpont Néprajztudományi Intézet, MTA Ökológiai Kutatóközpont Ökológiai és Botanikai Intézet) Budapest

BABAI Dániel

- 2021 Az elefánt még a hídon van. A hazai ökológiai antropológiai kutatás járt és járatlan útjai. *Ethno-Lore* 38. 13-25.

BALOGH Pál Géza et al.

- 2021 A hiányzó láncszem – termelők és fogyasztók összekötésének dilemmái a rövid élelmiszerláncokban *Fordulat* 29. 110-147.

BAUSINGER, Hermann

- 1989 Párhuzamos különidejűségek. A néprajztól az empirikus kultúratudományig. *Etnographia* 100. 1-4. 24-37.

BESZPREMY K.– BENEDEK K. (szerk.)

- 2008 A néphagyomány szerepe a jövő műveltségében. *Mesterség-Hagyomány, multimédiás DVD I.* Hagyományok Háza, Budapest.

BERKES, Fikret

- 2017 *Sacred Ecology-traditional ecological knowledge and resource management.* (Taylor & Francis) Philadelphia

HARASZTI Anna

- 2005 Alkalmazott és akcióantropológia. Elméleti és etikai alapkérdések. *Világosság* 46. 7-8. 215-232.

JOHNSON, Bea

- 2018 *Zero waste otthon: avagy Kevesebb hulladék, egyszerűbb élet.* (Tericum) Budapest

KISDI Barbara

- 2018 Alkalmazott és akcióantropológia. In. *A kulturális antropológia története, elméletei és módszerei.* (Akadémiai Kiadó) Budapest

KOVACS András Donát

- 2007 A környezettudatosság fogalma és vizsgálatának hazai gyakorlata. In: *Települési Környezet Konferencia, Életminőség – Lakókörnyezet – Rekreáció Szekció, Konferenciakötet* Debrecen. 64 - 69.

MALOVICS György

- 2020 *Ökológiai közgazdaságtan, átalakulás, társadalmi részvétel A projektjellegű részvétel és a részvételi akciókutatás szerepe a fenntarthatósági transzformációkban.* (Jate Press) Szeged

MALOVICS György et al.

- 2019 Részvételi akciókutatás (RAK) – egy alternatív társadalomkutatási megközelítés a működőképes tudásért és társadalmi változásokért In. Sütő Erika–Szirmai–Éva–Újvári Edit szerk. *Sodrásban: képzések, kutatások (1975–2015)* (Szegedi Egyetemi Kiadó Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó) Szeged 185-197.

MÓNUS Ferenc

- 2020 A fenntarthatóságra nevelés trendjei, lehetőségei és gyakorlata a közép- és felsőoktatásban *Oktatóskutatók könyvtára.* 9.

NAGY Szabolcs

- 2018 A környezettudatos cselekvések elemzése *Vezetéstudomány* XLIX. 10–11. 45-55.

SZIGETI Cecília (szerk.)

- é. n. Felesleges termékek vs. tudatos vásárlás. In. *Fenntarthatósági Füzetek* 6. (Innovációval a Fenntartható Fejlődésért Egyesület) Győr (oktatási segédlet)

SZÚCS Viktória–HÁMORI Judit

- 2016 A fiatalok fenntartható fejlődéssel kapcsolatos ismereteinek és környezettudatos magatartásának kvalitatív vizsgálata In. *Journal of Central European Green Innovation* 2. 121–34.

TAX, Sol

- 1975 *Action Anthropology Current Anthropology* 4. 514 – 517.

VALKO László

- 2003 Fenntartható/környezetbarát fogyasztás és a magyar lakosság környezeti tudata
(*A Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem Környezettudományi Intézetének tanulmányai* 18.) Budapest

Various authors

- 1994 Report of the Symposium on Sustainable Consumption. Oslo: Norwegian
Ministry of the Environment

VERES Péter

- 1978 A Balogh család története. II. (Magvető Könyvkiadó-Szépirodalmi
Könyvkiadó) Budapest.

WEBER Christopher L.– MATTHEWS. H. Scott

- 2008 Food-Miles and the Relative Climate Impacts of Food Choices in the United
States *Environmental science & technology* 42. 10. 3508-3513.